

RASULOVA MAFTUNA

**MUSIQA DARSLARIDA TETIKLASHTIRUVCHI
O‘YINLARDAN FOYDALANISH**
(musiqa yo‘nalishi rahbarlari va o‘qituvchilar uchun uslubiy ko‘rsatma)

Samarqand 2023

Rasulova Maftuna

MUSIQA DARSLARIDA TETIKLASHTIRUVCHI
O‘YINLARDAN FOYDALANISH
(musiqal yo‘nalishi rahbarlari va o‘qituvchilar uchun uslubiy ko‘rsatma)

Samarqand 2023

M.Rasulova. Musiqa darslarida tetiklashtiruvchi o‘yinlardan foydalanish. (Musiqa yo‘nalishi rahbarlari va o‘qituvchilar uchun uslubiy ko‘rsatma). Samarqand – 2023. 20-bet.

Taqrizchilar: **Nazarova Z** – Samarqand davlat universiteti
Kattaqo‘rg‘on filiali pedagogika fanlari doktori (PhD)

Suvonova Kamola – Samarqand VPYMO‘MM
Pedagogika fanlari falsafa doktori (PhD)

Ushbu uslubiy ko‘rsatmada umumta’lim maktablarida, musiqa fanidan darslarda foydalanish uchun metodik tavsiyalar berilgan bo‘lib, o‘qituvchi va o‘quvchi uchun mo‘ljallangan

Ushbu uslubiy ko‘rsatma Samarqand viloyat pedagoglarni yangi metodikalarga o‘rgatish milliy markazi Ilmiy metodik kengashining 2023-yil 23-iyun 3-sonli yig‘ilish bayonnomasida tasdiqlandi va nashrga tavsiya etildi.

KIRISH

Musiqa ta'limidan davlat ta'limi standartlari asosida yangi ta'lim mazmuni o'quvchilarning musiqiy bilim va malakalari bilan birga ularda asosan tarbiyani birga olib borish lozimligi ta'kidlanadi. Shu bois, musiqa madaniyati ta'limning yangi mazmuni, yosh avlodni milliy musiqiy merosimizga vorislik qila oladigan, umumbashariy musiqa boyligini idrok eta oladigan madaniyatli inson darajasida voyaga yetkazishni nazarda tutadi. Bunda o'quvchilar musiqa san'atini butun nafosati bilan o'rganishlari, ommaviy musiqa faoliyatlari: musiqani badiiy idrok etish, yakka va jamoa bo'lib qo'shiq kuylash, raqsga tushish va ijodkorlik malakalarini shakllantirish asosiy maqsad hisoblanadi.

Bugungi kunda ilmiy tadqiqotlar natijalarini targ'ib qilish va amaliy foydalanish mexanizmlarini shakllantirishda ta'lim texnologiyalarining o'rni va salmog'i yugoriligini ta'kidlash joiz. Zamonaviy ta'limni tashkil etishga qo'yiladigan muhim talablardan biri ortiqcha ruhiy va jismoniy kuch sarf etmay, qisqa vaqt ichida yuksak natijalarga erishishdir. Qisqa vaqt orasida muayyan nazariy ko'nikma va malakalarni shakllantirish, faoliyatini nazorat qilish, ular tomonidan egallangan nazariy va amaliy bilimlar darajasini baholash o'qituvchidan yuksak pedagogik mahoratni, ta'lim jarayoniga nisbatan yangicha yondashuvni talab etadi.

Hozirgi davrdagi ta'lim berish jarayonini quyidagi asosiy jihatlar bilan ifodalash mumkin:

- O'qituvchining faoliyati nafaqat ilmiy-amaliy asosda, balki ijodiy artistik asosda ham amalga oshirilishi lozim.

- O'qituvchining dars berish jarayonidagi roli ancha murakkab bo'lib, uning o'ziga xos tarixiy va zamonaviy jihatlari mavjud. Oldingi davrlarda o'qituvchilarning faqatgina zamonaviy bilimlar berishi talab qilinsa, hozirda ulardan tarbiyaviy, madaniy-ma'naviy, siyosiy va amaliy bilimlar berish ham talab qilinadi. Bu esa ulardan ta'lim berishda yangi usullarni va uslubiyatlarni qo'llashni taqozo qiladi.

- O'qituvchilarga bo'lgan talab ham sezilarli darajada oshdi va endi ular nafaqat ilmiy, balki ma'rifiy va amaliy bilimlarni ham puxta egallashlari zarur bo'layapti.

- Ilm, fan va texnikaning jadal rivojlanib borishi, yangi texnika va texnologiyalarning jamiyatning barcha qatlamlariga kirib borishi, informatsion texnologiya vositalarining barcha davlat va nodavlat muassasalarida qo'llanilishi o'qituvchilardan uzluksiz bilim olishni talab qilayapti.

-O'qituvchilarning faoliyati ko'p qirrali bo'lib, ular boshqaruvchi, muloqot qiluvchi, yo'naltiruvchi, tashkil etuvchi va baholovchi rollarini amalga oshirishlari kerak bo'ladi.

Zamonamiz taqazosi bilan musiqa darslari yanada qiziqarliroq bo'lishi uchun musiqa madaniyati darslarida yangi pedagogik texnologiyalarni qo'llash yaxshi natija bermoqda. Darslar qiziqarliroq, jo'shqin, ko'tarinki ruhda o'tishi uchun biz darslarda interfaol o'yinlar tarkibiga kiruvchi enerjayerlardan ya'ni tetiklashtiruvchi o'yinlardan foydalanishni tavsiya etamiz. Ushbu uslubiy ko'rsatmada interfaol o'yinlar hamda enerjayerlarning turlari va mohiyati, nazariy asoslari, samarali shakl, metod va vositalari haqida ma'lumotlar berilgan.

I BOB

Interfaol ta'lim metodlari nima? Interfaol o'yinlarning xususiyatlari

“Interaktiv” so‘zi inglizcha, “Inter” – birgalikda, o‘zaro, “akt” esa harakat ma’nosini bildiradi. Musiqa darsi dastur asosida rejalashtirilib, ko‘rgazmali qurollar bilan musiqa o‘qitishning og‘zaki, amaliy, taqqoslash metodlaridan foydalangan holda, darsda o‘quvchilarni e’tiborini o‘ziga jalb qilib, raqs elementlari, musiqali bolalar o‘ynab, musiqaga mos qadam tashlash, chapak chalishni mayin ifodali qilib kuylash bilan metodik talablar asosida olib boriladi. Davlat ta’lim standartlarida belgilanganidek, musiqa idrokini shakllantirishda ijrochilik uslublarining dolzarbligi mahalliy-uslubiy qo‘shiqalaridan foydalanish, mahalliy bastakorlarning asarlarini o‘rganish musiqa madaniyati darslarida qo‘l keladi. Har bir qo‘shiqni o‘rganilar ekan qo‘shiq xarakteridan kelib chiqib uning ifoda vositalari ham shunga mos bo‘ladi. Shu bilan birga o‘quvchi qo‘shiqdagi alterasiya va dinamik belgilarini o‘rganib, shular asosida qo‘shiqning mazmunini ochib berishi va sof kuylashi lozim. Musiqa nazariyasiga oid bo‘lgan atamalarni aynan o‘yinlar orqali o‘rgatish darsni yanada qiziqarli va sermazmun bo‘lishiga yordam beradi.

Interfaol ta’lim o‘yinlari hozirda eng ko‘p tarqalgan va barcha turdagi ta’lim muassasalarida keng qo‘llanayotgan metodlardan hisoblanadi. Shu bilan birga, interfaol ta’lim metodlarining turlari ko‘p bo‘lib, ta’lim-tarbiya jarayonining deyarlik hamma vazifalarini amalga oshirish maqsadlari uchun moslari hozirda mavjud. Amaliyotda ulardan muayyan maqsadlar uchun moslarini ajratib tegishlicha qo‘llash mumkin. Bu holat hozirda interfaol ta’lim metodlarini ma’lum maqsadlarni amalga oshirish uchun to‘g‘ri tanlash muammosini keltirib chiqargan.

Buning uchun dars jarayoni oqilona tashkil qilinishi, ta’lim beruvchi tomonidan ta’lim oluvchilarning qiziqishini orttirib, ularning ta’lim jarayonida faolligi muttasil rag‘batlantirib turilishi, o‘quv materialini kichik-kichik bo‘laklarga bo‘lib, ularning mazmunini ochishda aqliy hujum, kichik guruhlarda ishlash, bahs-munozara, muammoli vaziyat, yo‘naltiruvchi matn, loyiha, rolli o‘yinlar kabi metodlarni qo‘llash va ta’lim oluvchilarni amaliy mashqlarni mustaqil bajarishga undash talab etiladi.

Interfaol metod biror faoliyat yoki muammoni o‘zaro muloqotda, o‘zaro bahs-munozarada fikrlash asnosida, hamjixatlik bilan hal etishdir. Bu usulning afzalligi shundaki, butun faoliyat o‘quvchi-talabani mustaqil fikrlashga o‘rgatib, mustaqil hayotga tayyorlaydi.

O‘qitishning interfaol usullarini tanlashda ta’lim maqsadi, ta’lim oluvchilarning soni va imkoniyatlari, o‘quv muassasasining o‘quv-moddiy sharoiti, ta’limning davomiyligi, o‘qituvchining pedagogik mahorati va boshqalar e’tiborga olinadi.

Interfaol metodlar deganda – ta’lim oluvchilarni faollashtiruvchi va mustaqil fikrlashga undovchi, ta’lim jarayonining markazida ta’lim oluvchi bo‘lgan metodlar tushuniladi. Bu metodlar qo‘llanilganda ta’lim beruvchi ta’lim oluvchini faol ishtirok etishga chorlaydi. Ta’lim oluvchi butun jarayon davomida ishtirok etadi. Ta’lim oluvchi markazda bo‘lgan yondashuvning foydali jihatlari quyidagilarda namoyonbo‘ladi:

- ta’lim samarasi yuqoriroqbo‘lgan o‘qish-o‘rganish;
- ta’lim oluvchining yuqori darajada rag‘batlantirilishi;
- ilgari orttirilgan bilimlarning ham e’tiborga olinishi;
- ta’lim jarayoni ta’lim oluvchining maqsad va ehtiyojlariga muvofiqlashtirilishi;
- ta’lim oluvchining tashabbuskorligi va mas’uliyatining qo‘llab-quvvatlanishi;
- amalda bajarish orqali o‘rganilishi;
- ikki taraflama fikr-mulohazalarga sharoit yaratilishi.

Shunday qilib, fanlarni o‘qitish jarayonida interfaol metodlardan foydalanish o‘ziga xos xususiyatga ega. Ta’lim amaliyotida foydalanilayotgan har bir interfaol metodni sinchiklab o‘rganish va amalda qo‘llash o‘quvchilarning fikrlashini kengaytiradi hamda muammoning to‘g‘ri yechimini topishlariga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. O‘quvchilarning ijodkorligini va faoligini oshiradi. Turli xil nazariy va amaliy muammolar interfaol metodlar orqali tahlil etilganda o‘quvchi-talabalarning bilim, ko‘nikma, malakalari kengayishi va chuqurlashishiga erishiladi. Yuqorida aytilganlardan interfaol ta’lim metodlarini tegishlicha tahlil qilish va shu

asosda ularni tasniflash zarurati ma'lum bo'ladi. Quyida ushbu masala yuzasidan umumiy mulohazalarni keltiramiz.

Qo'shiq kuylash, musiqiy idrokini kuchaytirish o'quvchining psixologik va fiziologik tuyg'ulariga ta'sir etadi, ijobiy faolligini ta'minlaydi, tovush xosil qilish, artikulyasiya va nafas organlarini faollashtiradi. Xotirasi, nutqi, diqqatini mustahkamlash bilan birga dunyoqarashini kengaytiradi.

Musiqqa idrokini shakllantirishda ifoda vositalarining muhimligi qo'shiqni sof ohangda kuylash bilan xarakterlidir. Qo'shiqdagi unli tovushlarni cho'zibroq, undosh tovushli bo'g'inlarni esa tez va burro talaffuz etish tavsiya etiladi. Bunday ifoda vositalari boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan dars va qo'shimcha mashg'ulotlar o'tkazish jarayonida qo'llanilsa dars samaradorligiga erishiladi.

Dars jarayonida o'qituvchi musiqqa tinglashda jonli ijrodan foydalansa o'quvchiga yanada qiziqarliroq bo'ladi. Musiqqa tinglash faoliyatini texnik vositalar orqali amalga oshirish bilan o'quvchining musiqiy dunyoqarashi kengayadi.

Musiqqa madaniyati darslarida o'quvchilar musiqqa tinglash, qo'shiq kuylash, cholg'u asboblari jo'r bo'lish kabi harakatlarni bajarish bilan birga albatta ritmik harakatlarni to'laqonli ravishda bajarishlari shart. Bu bilan o'quvchining tinglash, diqqatni bir joyga to'plash, musiqqa ohangiga mos harakatlar bajarish, chapaklar asosida ritmga jo'r bo'lish orqali qobiliyatlari rivojlanadi.

Darsning samaradorligiga erishish, kasb mahoratini to'liq bajarishda o'qituvchi-pedagoglar DTS talablari hamda yangi pedagogik texnologiya asosida istagan faoliyatlar orqali ko'zlagan maqsadiga erishishi mumkin. Bizga ma'lumki, musiqqa tarbiyasi jamiyatimiz taraqqiyotida muhim ahamiyat kasb etadi. Unda o'zbek musiqqa madaniyati va xalq musiqasining nodir namunalarini orqali yosh avlodni tarbiyalashdek mas'uliyatli vazifa amalga oshiriladi. Bugun shunday darslar tashkil etilsinki, pedagog faol va tashabbuskor bo'lsin, uning shogirdlari esa mustaqil va erkin fikrlay oladigan yoshlar bo'lib yetishsinlar.

Tarbiya juda nozik masala. Bolaga, ayniqsa boshlang'ich sinf o'quvchilariga faqat to'g'ri, zamonimizga, jamiyatimizga mos keluvchi misollar bilan, ko'rgazmalar bilan milliy ta'lim- tarbiya tizimini yuzaga keltirishi kerak. Agarda biror marta

anglashilmovchilik bo'lsa, albatta kelgusidagi dar yoki mashg'ulotda tuzatish kiritish lozim.

Bu metodlarni tasniflashda ularni interfaol metodlar, interfaol ta'lim strategiyalari, interfaol grafik organayzerlar va interfaol tetiklashtiruvchi o'yinlarga ajratish mumkin.

II BOB. Musiqa darslarida enerjayzer (tetiklashtiruvchi o'yin)lardan foydalanish

O'yin — tarbiyalash va hordiq chiqarish vositalaridan biri. Musiqa darslarida tetiklashtiruvchi o'yinlar o'quvchilarga qiziqish va motivatsiya berishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, ularning musiqa bilimlarini amalga oshirish va mustaqil fikrlashni o'rgatish imkonini beradi. Bu o'yinlar o'quvchilarning musiqaga qiziqishini oshiradi, ularni musiqa qo'llash va tarbiyalash jarayonida qo'shimcha motivatsiyaga ega qiladi. O'yinlar orqali o'quvchilar musiqani interaktiv tarzda o'rganishadi, musiqaviy konseptlarni tushunish va ulardan foydalanishni o'rganish imkoniyatini beradi. Bu esa o'quvchilarning musiqa bilimlarini yanada rivojlantirish, ularning musiqa ustalarining izlagan talablar va ko'nikmalari bilan tanishishni ta'minlaydi. Tetiklashtiruvchi o'yinlar o'quvchilarning jamoaviy ishlash va tajribalarini ham rivojlantiradi, ularning boshqa o'quvchilar bilan hamkorlik qilish va birgalikda do'stona muhit yaratish imkonini beradi. Bunday tetiklashtiruvchi o'yinlar o'quvchilarga musiqa darslarida yangi ilhomlarni va ideyalarni jalb qilish uchun ilhom beradi. Bu esa ularning ijodiy qobiliyatlarini boshqarish va ulardan foydalanish imkoniyatini rivojlantiradi.

Dars mashg'ulotlarini yuqori saviyada tashkil etish va uning samaradorligini oshirish maqsadida o'qituvchi dars uchun berilgan vaqtdan unumli foydalanish uchun turli texnologiyalar, usul va metodlardan foydalanib dars o'tish, o'qituvchining bu tajribalarni puxta o'zlashtirishi muhim ahamiyat kasb etadi. SHu sababali ham o'qituvchi umuman musiqiy fanlarni o'qitishda zamonaviy yondashuvlar qilish va turli fanning o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olgan holda innovatsiyalarni qo'llagan holda o'qitish jarayonini tashkil etish talab etiladi va quyida ba'zi bir tetiklashtiruvchi o'yinlar bo'yicha tavsif beriladi:

“Major va minor” enerjayzeri – qarsaklar yordamida bajariladigan tetiklashtiruvchi o‘yin. Asosan boshlang‘ich sinflarda qo‘llaniladi. O‘quvchilarda musiqaning ifoda vositalarini bir-biridan farqlashga o‘rgatadi.

“Alteratsiyalar raqsi” enerjayzeri – harakatlar ketma-ketligini to‘g‘ri tashkil etishga, mantiqiy fikrlashga, diqqatni jamlash va eshitish hamda harakat uyg‘unligini o‘rgatishga qaratilgan.

“Pentatonika” enerjayzeri harakatlar ketma-ketligini to‘g‘ri tashkil etishga, mantiqiy fikrlashga, eshitilayotgan ovoz asosida ko‘p, xilma-xil fikrlardan, ma’lumotlardan kerakligini tanlab olishni o‘rgatishga qaratilgan.

“Liga” enerjayzeri - savol berish, eshita olish, to‘g‘ri javob berish, savolni to‘g‘ri tuzishni o‘rgatishga qaratilgan.

“Intervallar” enerjayzeri– oddiydan murakkabga, murakkabdan oddiyga o‘tish usullarini qo‘llash orqali ularni mantiqiy, tanqidiy, ijodiy fikrlashga o‘rgatishga qaratilgan.

“Notalar” enerjayzeri – o‘quvchilarda eshitib bajarish, musiqiy eshitishni rivojlantirishga qaratilgan.

2-sinf 8-dars

Mavzu: Musiqaning ifoda vositalari (1 soat).

Musiqqa tinglash: “Kuz” A.L.Vivaldi musiqasi

Musiqqa savodi: Ohang va musiqqa kayfiyati.

Darsing maqsadi: O‘quvchilarda musiqaga bo‘lgan mehrlarini uyg‘otish va estetik his tuyg‘ularini shakllantirish.

Ta’limiy: Musiqiy savodxonligini oshirish, bilim doiralarini kengaytirish.

Rivojlantiruvchi: O‘quvchilarni milliy cholg‘ularga bo‘lgan qiziqishlarini va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish.

Dars turi: Noan’anaviy

Dars jihozlari: Musiqiy savodxonlik kitobi, ko‘rgazmalar, musiqqa anjomlari.

Uslub: Hikoya, suhbat, “Klaster”, “Aqliy xujum”, “Test”, “Tetiklashtiruvchi o‘yinlar”

Shakl: Suhbat-munozara, kichik guruhlar va jamoada ishlash.

Vosita: Tarqatma materiallar, audio SD disk yozuvlari, fortepiano cholg`u asbobi, rag`barlantiruvchi kartochkalar.

Usul: Tayyor yozma materiallar.

Nazorat: Og`zaki nazorat, savol-javoblar, kuzatish. O`z-o`zini nazorat qilish.

Dars jarayoni

1. Tashkiliy qism	4 minut
2. O`quvchilarga mavzu haqida tushuncha berish	12 minut
3. Yangi mavzuni tushuntirish	10 minut
4. Yangi mavzuni mustahkamlash	14 minut
5. O`quvchilarni baholash	3 minut
6. Uyga vazifa	2 minut

Darsning borishi:

I. Tashkiliy qism. Musiqiy salomlashish.

II. O`quvchilarga musiqaning ifoda vositalari haqida tushuncha berish

III. Yangi mavzu bayoni: Ohang va musiqa kayfiyati

Musiqa san`atning bir turidir. U turli ; cho`zim va balandlikdagi tovushlar yordamida obraz yaratib beradi. Musiqaning asosi kuy bo`lib, **o`lchov, usul, sur`at** va **dinamik belgilar** musiqaning ifoda vositalari hisoblanadi.

Musiqiy tovushlarning bir-biri bilan o‘zaro bog‘lanishi **kuy, ohang** deyiladi.

Taktda kuchli va kuchsiz hissalarining bir maromda almashib turishiga **o‘lchov** deyiladi.

Musiqiy tovushlarning kuchli va kuchsiz bo‘laklarni bir maromda kelishi **usul** deyiladi.

Musiqiy tovushlarning muayyan tartibda o‘zaro bog‘lanishi **lad** deyiladi.

Lad musiqaning kayfiyatini belgilovchi asosiy vositadir. Lad musiqaning quvnoq yoki g‘amgin kayfiyatda ekanini ifodalaydi.

Major- quvnoq kayfiyat.

Minor- qayg'uli kayfiyat.

Kuy tezligi **sur'at** deyiladi.

Kuyni kuchli yoki kuchsiz jaranglashini ko'rsatuvchi belgilar **dinamik belgilar** deyiladi.

DINAMIK BELGILAR

p (**piano**) - kuchsiz, ohista.
pp (**pianissimo**) - juda kuchsiz.
mp (**metso piano**) - kuchsizroq
f (**forte**) - kuchli, qattiq.
ff (**fortissimo**) - juda kuchli.
mf (**metse forte**) - kuchliroq.

 (**kreshcendo**) -
tovushni kuchaytirish.

 (**diminuendo**) -
tovushni kuchsizlantirish.

Mavzuni mustahkamlash qismida tetiklashtiruvchi o'yinlardan foydalanish maqsadga muvofiq.

“Major va minor” enerjayzeri

Ta’rifi: Qarsaklar yordamida bajariladigan tetiklashtiruvchi o‘yin. Asosan boshlang‘ich sinflarda qo‘llaniladi.

Maqsadi: O‘quvchilarda musiqaning ifoda vositalarini bir-biridan farqlashga o‘rgatadi.

Tashkillashtirilishi: Bunda musiqiy savodxonlik tushuntirilgandan so‘ng tetiklashtiruvchi o‘yin tariqasida tashkillashtiriladi. O‘quvchilar bir-birlariga qarama-qarshi qarab turishadi. O‘ng qo‘l quvnoq ya’ni major ekanligi, chap qo‘l esa minor ekanligi aytiladi. Major deyilganda o‘quvchilarning o‘ng qo‘llari to‘qnashadi, minor deyilganda o‘quvchilarning chap qo‘llari to‘qnashadi. Hamda qarsak deyilganda ikki marotaba qarsak chalinadi. O‘qituvchi major, minor va qarsak komandalarini aralash tartibda aytadi. O‘quvchilar komandalarni adashmay bajarishi kerak, qaysi guruh adashsa o‘yindan chiqadi.

Kutilayotgan natija: O‘quvchilar tetiklashtiruvchi o‘yin orqali musiqiy atamalar bilan tanishadi, hamda mavzuni hayotga bog‘lay olish ko‘nikmasi shakllanadi.

Internet tarmog‘ida joylanganligi: Quyidagi manzil orqali ushbu enerjayzerni tomosha qilishingiz mumkin. <https://www.youtube.com/watch?v=vsR5GBMJdyM>

ALTERATSIYA BELGILARI

Tovush qatorda joylashgan asosiy yetti pog‘onadagi notalar zarur bo‘lgan paytda yarim tonga ko‘tarilishi yoki yarim tonga pasaytirilishi mumkin.

Bunday hollarda maxsus belgiidan foydalaniladi. Bu belgilarga «alteratsiya

belgilari» deyiladi.

Alteratsiya belgilari # -diyez, b -bemol, ♮ -bekar deb nomlanadi. Nota yozuvida bu belgilar nota oldiga qo'yilib, nota nomidan so'ng aytiladi. Musiqa asarlarida diyez va bemol belgilari sol kalitidan keyin yozib qo'yiladi.

do-diyez

sol-diyez

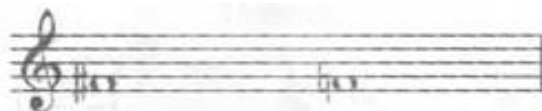
fa-diyez

mi-bemol

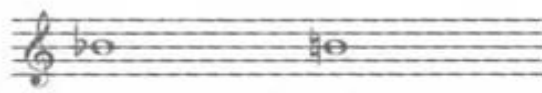

si-bemol

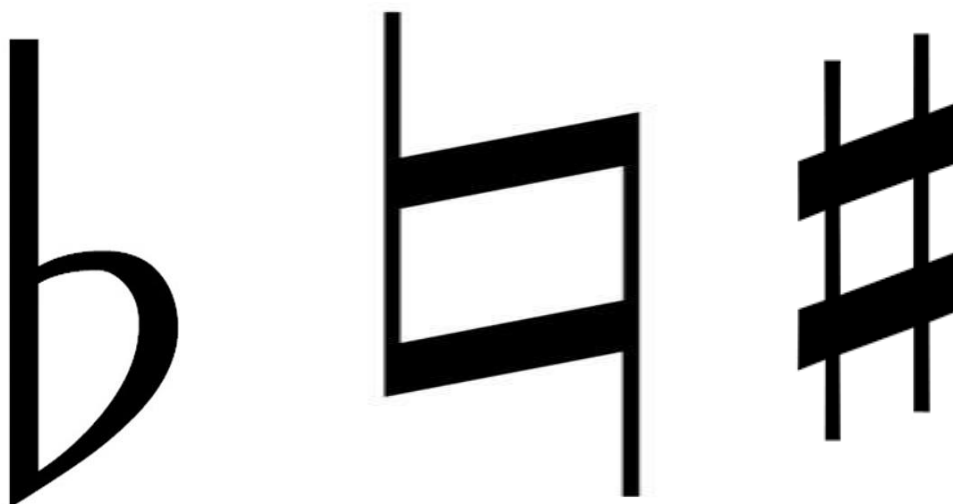
fa-diyez

fa-bekar

si-bemol

si-bekar

“Alteratsiyalar raqsi” enerjayzeri

Ta’rifi: Harakatlar ketma-ketligini to‘g‘ri tashkil etishga, mantiqiy fikrlashga, diqqatni jamlash va eshitish hamda harakat uyg‘unligini o‘rgatishga qaratilgan.

Maqsadi: O‘quvchilarni alteratsiya belgilarining vazifasini amaliyotda o‘yin orqali bir-biridan farqlashga o‘rgatadi.

Tashkillashtirilishi: Bunda musiqiy savodxonlik tushuntirilgandan so‘ng tetiklashtiruvchi o‘yin tariqasida tashkillashtiriladi. O‘quvchilar aylana bo‘lib bir tarafga qarab turishadi. Diyez deyilgan vaqtda yarim qadam oldinga harakatlanadi, bemol deyilganda yarim qadam orqaga harakatlanadi va bekar deyilganda 180 gradusga holatini o‘zgartiradi. Xato bajargan o‘quvchilar o‘yindan chetlashtiriladi.

Kutilayotgan natija: O‘quvchilar tetiklashtiruvchi o‘yin orqali musiqiy atamalar bilan tanishadi, hamda mavzuni hayotga bog‘lay olish ko‘nikmasi shakllanadi.

"Intervallar" enerjayzeri

Mazkur metoddan foydalanish uchun o‘quvchilarni oldilariga qo‘yilgan muammo yuzasidan keng va mantiqli fikrlashga o‘rgatish, har bir o‘quvchi shaxsiy fikrini bildirish va uni asoslashiga imkon beriladi.

O‘quvchilarning aytgan ixtiyoriy fikrlari faqat rag‘batlantiriladi va ular baholanmaydi, bu esa ularning muammo yuzasidan yangi-yangi fikrlarni bildirishlariga olib keladi. Bunda tahlil qilinayotgan muammo yuzasidan o‘quvchilarga keng imkoniyat yaratib berish muhimdir. Mazkur metodni qo‘llash uchun har bir o‘quvchiga bir varaqdan ish qog‘ozi taqatiladi, ular muammo yuzasidan o‘z fikrlarini yozib boradilar va o‘z fikrlarini asoslab beradilar.

Ma’lum vaqtdan so‘ng qog‘ozlar yig‘ilib olinadi va undagi asosiy fikrlar doskaga yozilibboriladi. Uquvchilarga bildirilgan fikrlarga yangi g‘oyalar qo‘shishga imkon beriladi. Jarayon yangi fikrlar aytish to‘xtaganidan keyingina yakunlanadi. SHu tariqa o‘qituvchi yordamida muammoning yechimiga erishiladi.

Mazkur uslubni qo'llash bo'yicha olib borgan tajriba-sinov ishlarimizdan ayrim namunalar keltiramiz.

Darsning mazmuni: O'zbek zamonaviy musiqasi (6-sinf).

Darsning maqsadi: o'quvchilarni zamonaviy musiqaga xos fikrlar bilan tanishtirish.

Dars jarayonida quyidagi vazifalar amalga oshiriladi.

1. Jahon musikasiga xos janrlar.
2. Jahon musiqasi asosida o'zbek kompozitorlari tomonidan yaratilgan mumtoz asarlar.
3. O'zbek mumtoz musiqasiga hurmat hissini uyg'otish.

Dars jihozlari: rasmlar, magnitofon yozuvi, jadval.

Darsning rejasi:

1. Jahon kompozitorlari va ular tomonidan yaratilgan musiqiy janrlar.
2. O'zbek kompozitorlari tomonidan yangi janrlarga qo'l urilishi.
3. Yangi yaratilgan asarlar.

Janrlar xilma-xilligi o'zbek musiqasining ulkan yutug'i. Bu metodni qo'llash uchun har bir o'quvchiga bir varaqidan ish qog'ozi tarqatiladi va ularga o'zlari bilan kompozitorlar va ularning yaratgan asarlaridan misollar keltiriladi. Varaqqa o'quvchilar o'z ism-familiyalarini yozishlari va ularning bergan javoblari belgilanmasligi, shuning uchun har bir o'quvchi o'zi bilganicha varaklarga javob yozishi zarurligi uqtiriladi. O'n daqiqa ichida barcha o'quvchilar o'zlari bilan ma'lumotlarni varaqlariga yozib berishadi. Muhimi, bu ishda har bir o'quvchi mustaqil fikr yuritish bilan band bo'ladi, ya'ni muammoni hal etish faqat o'qituvchi tomonidan emas, balki o'quvchilarning sa'y-harakatlari bilan amalga oshiriladi. Muammoni hal etishga barcha birdek hujum boshlaganliklari uchun ham bu o'yin "Intervallar" deya nomlanadi.

O'tgan o'n daqiqa natijalarini yakunlash uchun o'qituvchi tarqatilgan varaqlarni yig'ib oladi. Zamonaviy musiqa bo'yicha ijod qilayotgan kompozitorlarning nomlari doskaning o'ng tomoniga va ular yaratgan asarlarning

nomi doska o'rtasiga, bu asarlar qaysi janrga mansub ekanligi esa, doskaning chap tomoniga yozib boriladi. Buning uchun o'qituvchi har bir varaqqa alohida e'tibor berib, unda yozilgan faktlarni doskaga yozib boradi. Uquvchilar o'z varaqlariga yozilgan ma'lumotlarning ahamiyatli ekanligiga e'tibor berib borishlari tabiiy. Bir xil faktlarning kaytarilishi ham alohida ta'kidla o'tiladi. Agar u doskaga yozilgan bo'lsa, uni kayta yozib o'tirilmaydi. Ayrim faktlar o'qituvchi tomonidan to'g'rilanib, ularga qisqacha izox berib, to'ldirilib beriladi. "Aqliy hujum" metodidan foydalanish natijasida doskada quyidagi ma'lumotlar o'z ifodasini topadi.

O'quvchilar doskaga yozilgan bu ma'lumotlarni o'z daftarlariga yozib olishadi. Ayni paytda, ular o'zbek zamonaviy musiqasi haqida anchagina keng ma'lumotga ega bo'ladilar.

Dars yakunida o'qituvchi bu ma'lumotlarni yanada boyitib borish lozimligini uqtiradi va ularga tinglagan har bir asarning kompozitori, asar nomi va qaysi janrga mansubligini yodda saqlab qolish vazifasini yuklayli.

Glossariy

Dinamika (yun. Dinamikos - kuchli) – musiqiy tovushlarning qattiq-sekin ijro qilinishi. Dinamika tovushni turlicha ifodalash, ya'ni bir yo'la qattiq yoki sekin, asta-sekin kuchaytirish yoki sekinlashtirish, ayrim tovushlarni alohida ta'kidlab eshittirish v.b. bildiradi. Dinamikaning asosiy turlari: forte - qattiq, kuchli; piano – sekin; crescendo – tovushni asta-sekin kuchaytirish; diminuendo – tovushni asta-sekin pasaytirish.

Interval (lot. Intervallum – oraliq, masofa) – ikki musiqiy tovush o'rtasidagi oraliq. Bunda tovushlar bir vaqtda yangrasa garmonik interval, birin-ketin yangrasa – melodik interval deb ataladi. Asosiy intervallar – prima, sekunda, tertsiya, kvarta, kvinta, seksta, septima, oktava.

Lad – turg'un va noturg'un musiqiy tovush pog'onalarining o'zaro bog'liqligiga asoslangan tovushlar tizimi. Zamonaviy musiqada yetti pog'onali major va minor lادلari asosiy ladlar hisoblanadi.

Soz – 1. Tovushlarning balandlik holati va munosabati. CHolg'u asboblaridagi soz ularning tovushqatori tuzilishi va baland-pastligini aniqlaydi. Orkestr va ansambllar sozi shu jamoadagi cholg'u asboblarning bir-biriga bo'lgan balandlik munosabatlariga ko'ra sozlanadi. 2. Torli cholg'u asbob.

Tembr (fr. tembre - qo'ng'iroq, ajratish belgisi) – tovush tusi, har bir musiqiy cholg'u yoki xonanda ovozining o'ziga xos tovush xarakteri. CHolg'u asbobining tuzilishi va shakliga ko'ra uning tembri turlicha bo'ladi.

Temperatsiya (lot. Temperatio – to'g'ri munosabatda, bir o'lchamda) – musiqiy pog'onalar oralig'idagi intervallar munosabatining tengligi.

Oktava oralig'ining teng 12 yarim tonga bo'linishi bir tekis temperatsiya bo'ladi.

Tovushqator – cholg'u asbobida chalinishi yoki kishi ovozida aytilishi mumkin bo'lgan tovushqator. U yuqori ko'tarilayotgan yoki quyi tushayotgan qator tovushlar tizmasida tuziladi.

Transpozitsiya (lot. Transponere – joyini o'zgartmoq) – tovushlarni boshqa balandlikka ko'chirish. Transpozitsiya turli sharoitda qilinadi: yozilgan musiqa asari

xonanda ovozigaga noqulay bo'lsa; bir cholg'u asbobdan ikkinchisiga ko'chirish zarurati bo'lsa; yozilgan notalar o'qish uchun noqulay bo'lsa. Mazkur hollarda musiqa asarini bir tonallikdan ikkinchi tonallikka transpozitsiya qilinadi; bunda uning xarakteri, ritmi va boshqa unsurlari o'zgarmaydi.

Campana – qo'ng'iroq

Campanelli – qo'ng'iroqchalar

Cassa – katta baraban

Castagnetti – kastanettalar

Celesta – chelesta

Cello – violonchel

Cembalo – klavesin

Chitarra – gitara

Corno inglese – ingliz surnayi

Clarinetto – klarnet

Clavicembalo – klavesin

Col legno – kamonning taxta tomoni bilan

chalish **Con** – bilan

Con sordini – surdina bilan

Adabiyotlar ro'yxati

1. Mark Feezell. "Music Theory Fundamentals" Copyright. 2011 All Rights Reserved. Learn Music Theory. Net-2011
2. Ishmuxamedov R.J., Yuldashev M. Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar. – T.: "Nihol" nashriyoti, 2013, 2016. – 279b.
3. James Tackett. "Fundamentals of church music Theory" Austin Christian Akappella Musik. Abilene Christian University. 2009.
4. Norenkov I.P., Zimin A.M. Информационные технологии в образовании: Учебное пособие. – M.: Izd. MGTU im. N. Bauman, 2002. – 336s.
5. Peter Master. English Grammar and Technical Writing. Regional Printing Center. 2004
6. Sergeev I.S. Основы педагогической деятельности: Учебное пособие. – SPb.: Piter. Seriya "Uchebnoe posobie", 2004 – 316 s.
7. S.S. Gulomov, B.A. Begalov Informatika va axborot texnologiyalari. – T.: Fan, 2010. – 686c.
8. Pedagogika nazariyasi va tarixi // M.X. To'xtaxo'jaeva tahriri ostida. – T.: "Moliya-iqtisod", 2008. – 208 b.
9. U.I. Inoyatov, N.A. Muslimov va boshq. Pedagogika: 1000 ta savolga javob. 2012 y. Toshkent, "Ilm-Ziyo" nashriyoti. 12 b.t.
10. Mishael Pilhofer and Holly Day "Music Theory for dummies" Indiana USA 2007. Wiley Publishing Inc.
11. Cat'rine Sadolin. Complete vocal technique. 2012. www.Completevocalinstitute.com
12. Sayidahmedov N.S. Yangi pedagogik texnologiyalar. – T.: Moliya, 2003. – 172 b.
13. Tolipov O'., Usmonboeva M. Pedagogik texnologiyalarning tadbqiqiy asoslari – T.: 2006. – 163 b.
14. Urazova M.B., Eshpulatov SH.N. Bo'lajak o'qituvchining loyihalash faoliyati. // Metodik qo'llanma. – T.: TDPU Rizografi, 2014 yil. 6,5 b.t.

15. American popular music. Larri Star & Christop'er Waterman. Oxford Universite Press. Inc. 2007.

16. Qahharov N.V.Vokal asoslari. O'quv qo'llanma. Toshkent. Iqtisod-moliya. 2008. 314 b.

17. Mirzaeva N.A Xonandalik uslubiyoti asoslari. Ma'ruzalar matni. Toshkent. 2008. 48 b.

18. Baxromova T.A. Spravochnik po muzykalnoy gramote i solfedjio. M., 2004.

19. Nurmatov H.va boshqalar 1-3 sinf "Musiqqa" darsliklari. 2016

20. Ibrohimov O.4-sinf "Musiqqa" darsligi. 2016

Elektron ta'lim resurslar

1. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi: www.uzedu.uz.

2. Xalq ta'limi sohasida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini rivojlantirish markazi: www.multimedia.uz

3. Toshkent shahar pedagogika universiteti huzuridagi xalq ta'limi xodimlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish hududiy markazi: www.giu.uz

4. Ijtimoiy axborot ta'lim portali: www.ziyonet.uz.

5. <http://www.school.edu.ru> - Umumta'lim portali (rus tilida),

6. <http://www.edunet.uz> – maktablar,o'quvchi va o'qituvchilar sayti.

7. music-dic.ru -Bolalar uchun qo'shiqlar

8. <http://www.zvuki.ru/>

9. <https://t.me/joinchat/> - Uchitel muzыki

10. <https://infourok.ru> - musiqa darslari

Rasulova Maftuna

MUSIQA DARSLARIDA TETIKLASHTIRUVCHI O‘YINLARDAN
FOYDALANISH
(musiqa yo‘nalishi rahbarlari va o‘qituvchilar uchun uslubiy ko‘rsatma)

Texnik muharrir: Farrux Abdullayev

Terishga berildi: 02.10.2023 yil. Bosishga ruxsat etildi: 06.10.2023 yil.

Bichimi 60x84 1/16 , «Times New Roman» garniturasida.

Shartli bosma tabog‘i 3. Adadi ___ nusxa. Buyurtma № 16/2023.

Noshirlik litsenziyasi: № 18-4178

Samarqand viloyat pedagoglarni yangi metodikalarga o‘rgatish milliy markazi
bosmaxonasida chop etildi.

